

МИСТЕЦТВО В ЕПОХУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-630-3-27>

ЄДИНОРІГ ЯК СИМВОЛ ЧИСТОТИ І ЖЕРТВИ У СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ГОБЕЛЕНАХ

Багірова І. Е.

*студентка I курсу магістратури факультету культури і мистецтв
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
наукова співробітниця
Адміністрації державного історико-культурного заповідника
у м. Луцьку*

Головей В. Ю.

*доктор філософських наук,
професор кафедри культурології
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Сьогодні на просторах TikTok дедалі більше зростає увага до давніх епох, в тому числі пізнього середньовіччя. Через трендові відео-каруселі, колажі, гіфки оживають давні символи, утворюючи явище «medieval core». Одним із найяскравіших прикладів і основ для цифрового мистецтва сучасності вважаються гобелени з тих часів.

Середньовічні європейські гобелени постійно використовували сцени з біблійної історії та античної міфології, як показує їх огляд на виставці в музеї мистецтва в Метрополітен [2]. Це і «Троянський цикл», і «Апокаліпсис», «Благовіщення» та інші. Серед міфічних істот, задіяних в сценах гобеленів, однією з найвідоміших і найпопулярніших є єдиноріг – істота з виглядом коня, але дуже довгим, витим рогом посеред лобу. Перші відомості про цей міфічний образ тварини відносяться ще до стародавньої індської цивілізації доби бронзи, де він має вигляд бика. Пібронзиобраз єдинорога поширюється у згадках античних авторів про тваринний світ екзотичних країн, переважно Індії, а також Африки, і очевидно, тісно переплітається з уявленнями про носорога. Він також згадується і в Біблії, що пізніше надає біблійної контамінації його символіці.

В одному з перших середньовічних бестіаріїв – «Фізіолог» – з'являється міф, пов'язаний із незайманою дівчиною, який стає надзвичайно популярним в епоху середньовіччя. Згідно з міфічною традицією (велика монографія з цього питання написана Оделлом Шепардом [4]),

єдиноріг настільки швидкий, дикий та сильний, що його не захопити живцем, а вбити його вдасться, лише приманивши незайманою дівчиною, на солодкий аромат якої єдиноріг ласий. Після цього, за «Фізіологом», його відносять до палацу короля [4, с. 47]. Міф про полювання на єдинорога заради його чарівного рога, очевидно, є більш архаїчним, і відображає небезпеку полювання на носорогів, роги яких теж мали велику цінність в усіх культурах.

Вважалося, що ріг єдинорога здатний виявляти отруту, і в природі єдиноріг використовує його, щоб очищати джерела, отруєні зміями. Є дослідження, які прямо виводять образ єдинорога з мисливської міфології, де образ діви може відноситися до «Хазяйки звірів» (див., наприклад, статтю Девіда Ханта [1]).

На початку XVI ст. у Фландрії були створені найвідоміші серії середньовічних гобеленів (у стилі «millefleur» (тисяча квітів)) із зображеннями єдинорога: «Дама та єдиноріг» і «Полювання на єдинорога», які, незважаючи на спільний час їх створення, розповідають дещо різні міфічні історії про цю загадкову тварину. Численні зарубіжні публікації присвячені як іконографії цих серій, так і особливостям послідовності відображених сцен [3, с. 9]. Але в українській культурології немає спеціальних наукових публікацій, присвячених образу єдинорога на середньовічних гобеленах (як показує пошук в бібліографічній базі Google Scholar), що свідчить про наукову новизну нашої розвідки.

Серія «Полювання» складається з 7 гобеленів, негомогенних за своїм стилем. Кожен відображає окрему сцену з міфічного циклу: від початку полювання на вільного єдинорога в природі до його захоплення завдяки діві, вбивства і воскресіння вже у неволі. Вважається, що за християнською символікою це символізує інкарнацію (боговтілення) Христа в утробі Діви Марії, а захоплення єдинорога означає Благовіщення [2, с. 69].

Сцени в серії «Дама і єдиноріг», за традиційною інтерпретацією відображають звичайні відчуття, як «Зір», «Слух», «Дотик» тощо [2, с. 101]. На відміну від серії «Полювання», в «Дамі» єдиноріг грає вторинну роль [2, с. 69], як охоронець, слуга, помічник або навіть коханець (бо образ єдинорога може бути пов'язаний і з шлюбною символікою). Дія цієї історії відбувається на невеличкому островці, де в оточенні рослин, квітів і маленьких тваринок перебуває Дама (інколи з нею служниця) разом з левом і єдинорогом. Роль єдинорога в цих сценах оцінюється по-різному (в двох сценах він головніший за лева). В сцені «Дотик» Дама тримає єдинорога за його ріг, який, як було зазначено, вважався надзвичайно цінним в середньовічній Європі, і під його виглядом продавалися бивні нарвалів. Вирізняється лише одна сцена з вибиранням коштовностей – «A mon seul désir», де наявний намет.

Якщо ми порівняємо ці дві серії гобеленів, то побачимо, що в обох наратив зосереджений навколо міфу про полювання на єдинорога за допомогою незайманої дівки, але тут наявна певна трансформація образу чарівної тварини. Так, розташовуючи всі сцени в одному хронометражі, очевидно, що за уявним сюжетом «Полювання» передуватиме «Дамі». Таким чином дикість і волелюбність єдинорога приборкується і він, воскреснувши, як Ісус, вже перетворюється на вірного слугу і помічника Дами (Дівки Марії), яка може користуватися його чарівним рогом, коли схоче. Саме в цьому переході від здичилого, небезпечного стану до «домашнього» і покірного ми бачимо приклад трансформації міфологічного символу в мистецтві середньовічних гобеленів. Цікаво відмітити, що в цей час з'являються і трактовки, які намагаються узгодити два означених стани єдинорога – як в гобелені «Єдиноріг та дика жінка», де теж дуже популярний в середньовічному мистецтві образ диких, волохатих людей («вудхоуз») грає роль дівки («Хазяйки звірів»), що приборкала єдинорога, не виходячи з дикого світу.

Популярність і актуальність середньовічних гобеленів підтверджується через цифрову культуру, зокрема естетику явища «medieval core». Сюжети гобеленів не просто відображення давніх міфів, а переконання архаїки, в тому числі у християнській культурі. Перспективним і цікавим напрямком подальших досліджень цієї проблематики може бути аналіз символічного значення інших міфічних істот, зображених на середньовічних гобеленах, як, наприклад, образу кентавра («Кентавр б'ється з греками») або крилатих оленів («Три крилатих оленя») тощо.

Література:

1. Hunt D. The Association of the Lady and the Unicorn, and the Hunting Mythology of the Caucasus, 2003. P. 75–90.
2. Masterpieces of Tapestry from the Fourteenth to the Sixteenth Century. Translated by Richard A.H. New York: Metropolitan Museum of Art, 1974. P. 222.
3. Nickel H. About the Sequence of the Tapestries in «The Hunt of the Unicorn» and «The Lady with the Unicorn». *Metropolitan Museum Journal*. 1982. P. 9–14.
4. Shepard O. The Lore of the Unicorn. Boston and New York : Houghton Mifflin Company, 1930. P. 312.